

SZÁVAI ISTVÁN

Egy válság tanulságai

Az alábbi írás nem publikációs célokkal készült, annak a tantestületnek szerettem volna bemutatni az iskola falai között kibontakozó válság gyökereit, melynek magam is tagja vagyok az iskola indulása óta. Közzétételére - pedagógiai lapjaink szerkesztési elveit ismerve - nem gondolhattam.

Amiért most mégis közreadom: talán adalékokkal szolgálhat az iskolai autonómia kérdéseihez.

Adalékok az iskolai autonómia problémáihoz

"Hogyan lehet otthon a pedagógus és a diák abban az intézményben, ahol a keretek nagyszabásúak, de az átlagos életforma lélekölően kisszerű ...?"¹

(Takács Géza)

Az olvasót természetesen nem érdekli miféle nehézségekkel küzd a szerző tanulmánya megírásakor. Az ő dolga. Vérbeli arisztokrata szórakoztatan átnéz a fejek fölött vagy dührohamot kap, ha baj van a személyzettel, de semmiképp sem kezd belemerülni a probléma boncolgatásába. Az iskola tegye a dolgát, oktasson, neveljen, a szakíró pedig fogalmazza meg mindezt tudománya nyelvén, fogja be szakkifejezései hálójába a feszültségeket gerjesztő konfliktusokat.

Félek azonban, hogy az olvasó már túlságosan is hozzászólt az efféle előzetes mentegetőzésekhez, nem kelt különösebb indulatokat, ha magam is ezzel kezdem.

"Aki ért a pedagógiához, tanulmányt ír, aki nem, pedagógiai esszét." - tanácsolta el kerekén egyik írónkat Kronstein Gábor néhány éve az iskola ügyeibe való belekotnyeleskedéstől, holott korábban épp ő mutatta be, miként megy el a pedagógiai szaknyelv a valóságos nevelési problémák mellett, miként kerekíti le a valóság éleit, hogyan kószál fantomfogalmaival egy ideológiák által meghatározott árnyékvilágban. Napjaink lassú forradalma még nem jutott el a pedagógia berkeibe, a szaklapok szerkesztőbizottságaiban azok ülnek, akik eddig olyan határozottan vették elejét annak, hogy végbemehessen a szakma fogalmi megtisztulása, megújulása, napvilágot láthassanak a bevezetések a pedagógia valódi világába. Alábbi tanulmányom egy iskolai faliújság számára íródott.

Mivel úgy érzem, a címben jelzett válság fontos adalékokkal szolgálhat az iskolai autonómia kérdésköréhez, nem tehetek mást, mint hogy leakasszam a faliújságról a cikket, kiemelve mintegy az iskola egyik falát, bepillantást engedve az iskola konfliktuskezelő módszereibe.

1989 őszén a szolnoki dr. Münnich F. Krt-i Általános Iskola nevelői az iskolába járó gyermekvárosi tanulók egy részének fokozatos, egyre gyorsuló "elszabadulását" érzékelték, a gyerekek egyre kezelhetlenebbekké váltak. Az iskolába induló tanulók elszöktek, boltokban lopkodtak, gépkocsikat törtek fel, ha mégis bementek az órára durván beszéltek nevelőkkel, társaikkal, verekedtek, belerúgtak a tanítónőbe, egyikük kést fogott rá. Mindezt kis, harmadik-negyedikes gyerekek. Ideiglenes megoldásként a kicsiket beosztották egy-egy hetedik-nyolcadikos mellé, aki nem engedte megszökni, vitte magával a saját órára, ahol vagy csendben üldögélt, vagy valami különfeladatot kapott, de itt is egyre több lett velük a probléma. A tantestület tájékoztatást kért az iskolavezetéstől, hogyan képzelel el a helyzet megoldását. Miután az iskolavezetés bejelentette tehetetlenségét, a tantestület levelet írt a megyei és városi tanács művelődési osztályainak,

a megyei gyermekvédő intézetnek és a Gyermekváros igazgatójának, amelyben vizsgálatot kérnek az ügyben, majd kijelentik, hogy a téli szünet után nem hajlandók fogadni a legproblémásabb gyerekeket. (19 főt, a gyermekvárosi tanulók mintegy tíz százalékát.) Eleinte csak négy-öt gyerekről volt szó, a 19 főt a testület egy része túl soknak találta, de a munkamegbeszélés végül eredménytelen maradt, a levélbe 19 fő került. A levél furcsa, félbátor ultimátum. Nem tartalmazza nyíltan, hogy ki ellen kér vizsgálatot a testület, nem szögezi le a munkaértekezlet megállapítását, hogy tudniillik a gyermekváros igazgatójának egyik konkrét intézkedését érzik a problémák okának, személyét alkalmatlannak tartják az intézmény vezetésére, magát az intézményt pedig sok vonatkozásában alkalmatlannak a gyerekek nevelésére. A levelet nem küldik el a sajtónak, szeretnék, ha berkeken belül születhetne megoldás, a Gyermekváros igazgatója az, aki a megyei lapnál próbál védelmet találni a levél sorai között megfogalmazott támadással szemben. A megyei lap arra élezi ki a kérdést, megválogathatja-e a tanár kiket tanít és kiket nem. Érinti ugyan a lehetetlen állapotokat, de nem foglalkozik a mélyebb okokkal, ahogyan ezek a kibontakozó sajtóvitában sem kerülnek felszínre.

Nagy sürgés-forgás támad, újságírók jönnek-mennek, a szokásos stílusban rögzítik a tanárok véleményét. Amikor például jelen sorok írója elmondja, hogy "Az itt dolgozó tanárok nagyon sokat megtettek a gyerekekért, - snitt következik, és a mondat második fele valahogy lemarad ... mivel azonban ezt egy rossz struktúrában tették, ezek az erőfeszítések nem válhattak pedagógiai értékekké." (TV Ablak műsora) A művelődési osztályok dolgozói beszélgetnek a pedagógusokkal, látható, szakszerű vizsgálat azonban nem indul. Nem érkezik pszichológus, szociológus szakértő, a gyerekekkel nem történik semmi. A rendbontások tovább folynak. Lassan a lakótelepi gyerekek némelyike is kezdi átvenni a gyermekvárosiak viselkedésének bizonyos elemeit.

Ekkor alakul meg az iskolában egy spontán válságstáb, amely megpróbál kiutat találni a válságból. Elkészül az alábbi helyzetelemzés, illetve kiútkeresés.

Az iskola idült válságának okai

Az iskola által megvalósított társadalmi újratermelés mindig valami -féle társadalmi megbízatás alapján történik. Van egy szféra, amely ezt megfogalmazza (pedagógia tudománya) egy amely közvetíti (miniszteriális irányítás), egy amely az objektíválást segíti, illetve szembesíti a mikrotársadalmi megbízatásokkal (helyi önkormányzat), van egy, amely segíti ezt a folyamatot (kutatóintézetek), és természetesen a szülők azok, akik szülőként és állampolgárként ellenőrzik mindezeket.

A szocialista társadalomban mindezt alapjaiban zavarta meg az a tény, hogy ez a társadalom kétféle szinten fogalmazta meg önmagát. Formálisan az ideológikum világában és informálisan a praktikumában. A kettő között csak egészen esetleges kapcsolatok alakultak. Ennek következtében az iskola társadalmi megbízatása is formális és informális szinteken fogalmazódott meg. Az ideológiai célkitűzésektől nincs egyenes út a mindennapi nevelés világába. Utóbbi jórészt fogalom alatti szinteken történik. Kialakult egy "kvázi pedagógiai gyakorlat". "A hamis tudatosság, a partikuláris- és kvázi tudatosan vallott - célrendszer lényegében az egyén partikularitásának (esetleg társadalmi, réteg - vagy osztálytörekvésekkel találkozó) ideológikus megfogalmazása. Ennek pedagógiai vetülete az esetpedagógia, amely főleg az iskola életét zavaró események elhárítására koncentrálja a pedagógiai munkát. Ebben a helyzetben nagyon sok jó érzékű pedagógus érzi úgy, hogy a szaktudomány cserbenhagyta, nem érdemes pedagógiai irodalmat olvasnia, mert az nem nyújt segítséget a mindennapi problémák megoldásához. "Az a vízió alakul ki bennem, mintha előbb egy gyár modern diszpécsertermébe léptem volna be, benne a különböző "szabályozók": gombok, kapcsolók száza, műszerek és villogó jelzőlámpák. Ott sűrögnek-forognak a diszpécser, : hol ezt a gombok nyomják be, hol azt a kart fordítják el. Utána pedig átmegyek az üzembe: lám, talicskával tolják az anyagot, a művezető rekedtre ordítja magát. Igaz - folyik a termelésde függetlenül attól, hogy az impozáns diszpécserteremben mikor, melyik gombot nyomogatják.

Nem csoda, hisz nincs is összekapcsolva vezetékhalózzattal a diszpé - cserterem és a mőhely ..."2 írta Kornai János, a magyar közgazdaság - ról, de - sok egyebek közt - a pedagógiáról is írhatta volna. Nin - csenek vezetékek a pedagógia tudománya és a mindennapi nevelés gya - korlata között, ahol ezek kiépítésére kísérletet tesznek (pl. Szent - lőrincen), azonnal beleütköznek a különféle apparátusok ellenállásá - ba.

A tudomány, a közgondolkodás kontrollját elvesztett iskola, oktatásügy, kaotikus reformlépéseivel egyre nehezebb helyzetbe juttatja a gyakor - ló nevelőket. És mivel a tanácsi szervezetek messze nem a helyi lako - sok önkormányzati szervei, nincs lehetőség a szülői kontrollra. Messzire vezetne, ha be szeretném mutatni ennek a leépülési folyamat - nak főbb szakaszait, résztvevőit. Maradjunk csak konkrét példánál, kövessük a két intézmény útját, alakulásától napjainkig.

Az iskola

Az iskola beindulásakor a szokásos modellt követi. Hatalmas panelépü - let, az épületben kétszer annyi gyerek szorong, mint amennyire ter - vezték, és négyszer annyi, mint amennyivel egészségesen dolgozni le - hetne. A kinevezett igazgató ötvenes éveiehez érkezett, korábbi isko - láját rendben vezető, tapasztalt pedagógus, pedagógiai programjának két lényeges pontja van.

- Dolgozzunk, ahogyan általában szokásos.
- A panellakásokba beszorult gyerekekben nyilván nagy mozgásigény halmozódik fel, tehát az iskolának testnevelés tagozatot kell indíta - nia. Mivel a tagozat élére sikerült egy rátermett, tehetséges, fiatal pedagógust találni, az eredmények nem maradnak el. Néhány év alatt a megye legerősebb tagozatává válnak, eredményeik a tömegsportban is jelentősek. A pedagógiai program nem érin tette azonban az iskola válságának fő okait, az atomizáló, a közösségi kapcsolatokat torzító, nagyon alacsony határfokú frontális, kérdve kifejtő módszer egyed - uralmát, nem hozott létre sokszínű szabadidős tevékenységi hálózatot

(klubnapközi rendszer), diákönkormányzatot, nem adott lényeges döntési jogokat (és előkészítési, felelősségvállalási kötelezettséget) a munkaközösségek kezébe. Nem alakult a vezetőhármast a tantestület működését elősegítő menedzser szemléletű csoporttá, nem vett részt pályázatokon, nem indított kísérleteket.

A tantárgyakon belül elég nagyfokú szabadságot biztosított, ha valaki eltért a sablonoktól, semmiféle kioktatásba vagy retorzióba nem ütközött. Kialakult az "itt hagyják az embert dolgozni" helyzet. Ez arra készítette az alkotó kedvű pedagógusokat, hogy saját szaktárgyuk felé forduljanak, didaktikai fejlesztőmunkába kezdjenek.

Az iskola a lakótelep erős iskolájává vált, sportolói megyei, majd országos sikereket értek el, kórusa aranydiplomát, képzőművész csoportja nemzetközi díjakat nyert, ezek a sikerek azonban a tantárgyak elszigetelt rendszerében következtek be, nem válhattak az iskolai élet egészét átszövő vállalkozássá.

E sorok írója két komolyabb kísérletet tett arra, hogy kilépjen szakóráiról, a klubnapközi rendszer kialakításának, illetve egy kultúratörténeti tantárgycsoport kialakításának kezdeményezésével, egyik sem talált támogatókra.

A kiemelkedő sikereket elérő nevelők nem tapasztalták fizetésük vagy iskolai presztizsük növekedését, a munka értékelése az "óráját mindenki megtartja" elv alapján történt. A szlogent valamelyik művelődési vezető dobhatta be, én már több igazgatótól hallottam: "Az óráját mindenki megtartja, kollégák, erre nem lehet differenciálni (ti: a fizetéseket). Jegyezni fogom, ki mennyi különmunkát vállal, hány rendezvényen vesz részt, és erre osztunk jutalmakat!"

A didaktikai fejlesztőmunka néhány tantárgy keretein belül történt, a többi a szokásos, sokat kritizált módon dolgozott. A közvetített műveltséganyag egyértelműen az értelmiségi újratermelést szolgáló, eszközei ezt a szűk réteget célozzák, így a gyerekek többsége kudarcok sorozatának éli meg a nyolc évet, egyre jobban lemaradva botladozik a többiek után, homályos foltlátással érzékelve valami keveset az órán történetekből. Technika órán fásultan töltögeti munkafüzetét, holmi "oldhatatlan kötésekről" (forrasztás), amelynek aztán majd persze ol-

dási módját is megtanulja, szemléltető ábrák segítségével, mert forrasztópákát persze nem kap a kezébe. Kinn az udvaron meg a félállású kertész kapálgatja a kis cserjéket. Hiányzik az iskolai világból a kézműveskultúra. Erre rögtön fel szokás hördülni: esélyegyenlőtlenséget emlegetve. "Kikérjük magunknak, hogy azokat a gyerekeket, akikből legszerencsésebb esetben szakmunkások ha lesznek, elzárják itt az akadémiussá válás lehetőségétől". Anélkül, hogy belemennék a vitába: a Zsolnai programmal szemben sok kifogás felmerült már, de azt még sehol sem hallottam, hogy nem szolgálná az értelmiség újratermelését. Holott egyik alappillére a népi kézművesség.

A tankönyvek, munkafüzetek élményanyaga meglehetősen szűk, ha pl. a felső tagozatos biológia könyveket összehasonlítom Gerald Durrell: Az amatőr természetbúvár c. munkájával, be kell látnom, hogy címével ellentétben egy izig-vérig profi pedagógus viszi közel olvasóját a természethez. Ehhez képest a tankönyv igazán céltalan, amatőr kószálás. Ráadásul az órák technológiai végiggondolatlansága még ezt az élményanyagot is tovább szűkíti. (lásd fenti forrasztó példa.) A gyermekvárosi gyerekek - akikből várhatóan nem az értelmiség termelődik újra, - érthetően elég nagy ellenállással fogadják ezeket az órákat. Általában kettessel - hármassal jutnak el nyolcadikig, elég nagy bukási százalékkal. Mielőtt azonban az idültből akuttá váló válságot vennék szemügyre, nézzük, hogyan indult be annak idején a gyermekváros.

A gyermekváros

Az épület hasonlóan panel, a nevelési keretek pedig tipusosan mutatják a jellegzetes szocialista betegségeket. A gyerekek köré valóságos birodalom épül, minden harmadikukra jut egy felnőtt, egy gyerek nevelése majd húszezer forintba kerül havonta az államnak.

Amikor az egyik pszichológia-pedagógia szakos, egyetemet végzett, öt-éves gyakorlattal rendelkező gyermekvárosi nevelő megkeresi a gyermekvédő intézet igazgatóját, és azt az ajánlatot teszi, hogy a szokásos nevelőszülői díjért (ami alig több mint a fenti összeg tizede)

kivenne hat gyereket kertvárosi családi házába, hogy főállásban ne -
velje őket, szinte kinevetik. Hogy kinevetnék, ha a fenti összegnek
legalább a felét igényelné, a szokásos gyermekvárosi neveltségi szint-
nek legalább dupláját ígérve.

Hogy miféle pedagógiai munka tölti ki ezt az impozáns keretet, arról
a gyermekvárosi nevelők lennének hivatottak nyilatkozni. Amit az is-
kola ebből lát, az elsősorban az együttműködés teljes hiánya. A gyer-
mekvárosi gyerekeket például eleve kizárja a szakkörökből, a tagozat
munkájából az a tény, hogy tanulószobájuk időpontja merev, nem alkal-
mazkodik a külső foglalkozásokhoz.

A gyermekváros igazgatója az alakuló értekezleten kívül, talán, ha egy-
szer találkozott a tantestülettel. Hadd adjam azonban át a szót a
gyermekváros volt szakszervezeti bizalmijának:

" ... igazi pedagógiai program, hosszabb távon is utat mutató, az ott
dolgozóknak kapaszkodót jelentő nevelési koncepció sohasem volt" (a
különböző hosszabb és rövidtávú "tervek" nem nevezhetők annak, a mos-
tani nyilatkozatokból sem látni, hogy ennek előkészítésére kísérlet
történne.) A koncepció, és egyben a nagyobb felelősségvállalás helyett
maradt a jól "leszabályozott" élet, a gyerekeknél a szocializáció
látszatát keltő hospitalizáció, a sikertelenebb esetekben a regresszió.
Mindez összefügg a laissez faire (ráhagyó) és autokratikus vezetési
mód váltogatásával (melyből, bár a két stílus között van, soha nem
lesz demokratikus), az ad hoc, egymásnak gyakran ellentmondó intézke-
dések sorozatával, az üres, ködös frázisok puffogtatásával, a nem egy-
értelmű utasítások, a határozatlanság miatt az emberek elbizonytalanó-
dásával, így azok vélt vagy valós hibázásaival."³

A két igazgató eltérő vezetői stílusa okozza, hogy míg az iskolában
nem túl nagy a nevelők mobilitása, a gyermekvárost alakulása óta majd
száz nevelő hagyta el.

Valamiben azonban mindkét intézmény közös. Sem az iskolában, sem a
gyermekvárosban nem működik pszichológus. Nehéz elképzelnünk, hogyan
lehet ennyi sérült gyereket pszichológus segítsége nélkül oktatni, ne-
velni, holott két könnyen belátható oka is van. Az egyik vezetéstechni-
kai. Az egyszemélyi vezető nem tűrhet meg maga mellett szakmailag

egyenrangú, sőt - bizonyos előnyben lévő személyt. Másrészt viszont nincs is komolyabb lehetőség a pszichológus beavatkozására.

" ... az iskolát terepül választani kénytelen pedagógiai pszichológiának el kellett fogadnia a pedagógia szemléleti keretét, ez pedig - tudományos szempontból, nyilvánvalóan rossz keret, túl sok benne a rejtett, implicit (filozófiai) antropológiai előfeltevés, és a keretek, intézményes körülmények, szokások figyelembevétele, tudatosítása, "beszámítása" hiányzik az ontológiai jellegű kérdésfeltevésekben és tételezésekben."⁴ (Buda Béla)

A heveny válság kirobbanása

Közismert a fordított egyenlőség, amely a pedagógus szakértelme és az általa alkalmazott erőszak között áll fenn. A fentebb leírt didaktikai, nevelési hiányosságokat a gyerekekre gyakorolt enyhébb-erősebb nyomás, eseti leszerelések hivatottak pótolni. Az iskolai erőszak természetrajzáról megint csak köteteket lehetne írni, miben különbözik a felnőtt személyiség természetes meghatározó ereje a függésben tartó, infantilizáló személyiségterroztól, vagy a hosszas, egyre keményedő huzavona után, évente egyszer-kétszer elcsattanó pofon, és a rutinszerűen adott között. Bizonyos erőszakot semmiféle pedagógia nem nélkülözhet, de az iskoláinkban, nevelőintézeteinkben alkalmazott erőszak bizony messze meghaladja ezt a szükséges minimumot.

Nem tudni, hogyan folytatódna a történet, ha nem változna közben a külső környezet, nem indulna be a lassú forradalom. Ennek hatására fokozatosan megváltozik az iskola és a nevelőotthon működése.

Az első jel a szakfelügyelet átalakulása szaktanácsadói hálózattá, az állandó látogatások helyett az előre bejelentett látogatások rendszere. Az iskola szakmai ellenőrzése gyakorlatilag megszűnik.

Az igazgatót a tantestület választja, de a művelődési osztálynak gyakorlatilag vétőjoga van, a szakmai alkalmatlanság homályos kategóriájával. Az igazgató egyszemélyi felelős pozíciója megrendül, de nem lép helyébe a testület kollektív felelőssége. Mindenki úgy érzi, hogy

valamit enyhíteni kell a korábbi erőszakláccon, azonban ezzel egy időben nem történik meg az egyenlet másik oldalának, a szaktudásnak a megerősítése.

Tovább színezi a helyzetet, hogy közben eltávoztak a gyermekvárosból azok a nevelők (ha nem is az utolsó szálig), akik még próbáltak igényes munkát végezni, kialakul a kiürült, levált gyerekek kórképe. Erről a megyei kórház gyermek pszichiáter főorvosa tudna hosszan mesélni, bár ők csak hosszas "dugdosás" után találnak rá kis pácienseikre. Megindul a gyerekek szökődése, ami eltér a korábbiaktól, Aki korábban megszökött, tudatosan készült a leválásra, tervezgette, pénzt gyűjtött, igyekezett minél messzebb kerülni, és minél tovább kívülmaradni. Menekültek egy megoldhatatlannak látszó helyzetből.

Most nem hagyják el az iskola, az intézet környékét, jelzik, hogy nem hajlandóak beilleszkedni a nevelés rendszerébe, de személyiségük éretlen ahhoz, hogy maguknak más kereteket képzeljenek el. Kezd kialakulni a bevezetőben jelzett állapot előképe, a gyerekek egyre csúnyábban beszélnek, majd egyszer csak rajtaütésszerűen felgyorsulnak az események. Egy tanítónő az egyik kis renitensen külsérelmi nyomokat vesz észre. Úgy érzi, ha benn durva erőszakkal tartják kordában a gyereket, folyton lerombolják eredményeit. Beviszi a kicsit az irodába. Az iskola igazgatója diszkrét átiratban hívja fel a gyermekváros igazgatójának figyelmét az esetre, némi fenntartással fogadja a kicsi elbeszélését a benn alkalmazott rendszeres verésről. Természetesen nem lehet tisztázni, hogy a szóban forgó nevelő valóban gyűjtötte-e egész héten a gyerekek bűneit, hogy hét végén WC pumpával ossza ki a megérdemelt büntetést. B.Zs. mindenesetre azonnal megkapja munkakönyvét. (A munkahelyi döntőbizottság később megvétózza az igazgatói döntést, B.Zs. azóta újra munkába állt.)

Az iskolai nevelőknek nagyon gyanús az ügy. Bűnbakképzésnek érzik az esetet, hisz nem csak B.Zs.csoportja mutatott romló képet. Tudunk arról, hogy a gyermekváros vezetői is rendszeresen alkalmaztak fizikai erőszakot a gyerekekkel szemben. Fura, hogy a gyerekek szépen kivárják a sorukat a WC pumpa előtt, ahelyett, hogy védelemért másokhoz fordulnának.

Mindenesetre másnap már kész a gyerekek válasza az őket leszerelni igyekvő nevelőknek:

" Mit pattog? Mit tud csinálni velem? Legfeljebb megver, de akkor úgy kirugatom, mint B.Zs-t."

A rendbontások hirtelen tömegessé válnak, elszabadulnak. Az egyenleg egyik oldalának hirtelen redukálása a másik oldal növelése nélkül felborítja az egyenlőséget.

A testület válságkezelő próbálkozásai

Ami a leginkább szembeötlő, nem történik kísérlet a gyermekváros és tantestület együttes gondolkodására. Nem ül össze munkaértekezlet, ahol tisztázhatnánk az egymással szemben támasztott elvárásokat. A gyermekvárosi nevelők elmondhatnák igényeiket a differenciált, él -ménygazdag iskolai foglalkoztatásra, a tanárok pedig a figyelmes, szeretetteli családi háttér kialakítására.

Nem körvonalazódik a válság súlya, pontos megjelenési formája. Nem tudjuk melyik osztályban, miféle rendbontás történt, milyen osztályokban történt ez, milyen az osztályok szociális szerkezete, milyen a nevelő stílusa, hogyan látják a konfliktust a tanárok és a gyerekek, hogyan minősítik utóbbiak a tanár személyiségét.⁶

Amikor erre kísérlet történik - hogy tudniillik tisztázzuk név szerint, melyik kollégánk "nem bír" a gyerekekkel, személyeskedésbe torkollik a kérdésfeltevés. Ugyanis tisztázatlan az iskolavezetés és a tantestület, illetve utóbbi belső feszültségei, amelyek egyre erősödnek.

A válságstáb máris intézkedéseket készít elő, anélkül, hogy a válságot magát megfogalmazta volna, így félő, hogy a változások hatástalanok maradnak, vagy épp erősítik azt. A házirend szigorítása például fokozza az érzelmi távolságot gyerekek és nevelők közt. Az már világossá vált, hogy külső segítségben nem reménykedhetünk, nem fognak szakértők érkezni a helyzet tisztázására, nem indul fegyelmi vizsgálat az egyszemélyi felelős vezetők felelősségének megállapítására. A

tantestületnek magának kell megtalálni a kiutat ebből a helyzetből. Ez három szakaszban történhet meg. Vannak bizonyos azonnali teendők, amiket napokon belül kell elvégezni. A középtávú változásokat szeptemberig kell megejteni, ezután kezdődhet a hosszú távú fejlesztés korszaka.

Azonnali teendők:

A válság legsúlyosabb eleme az iskolavezetés és a tantestület, illetve a gyermekváros és tantestület közötti bizalmi válság. Mivel utóbbi feloldása kívül esik lehetőségeinken, egyelőre csak előbbivel foglalkoznánk.

Az iskolavezetés nem írta alá a levelet. "Nem tehetjük meg ezekkel a szegény gyerekekkel, hogy kicsapjuk őket, nincs is erre jogi lehetőségünk." A testület viszont úgy érzi, hogy ez nem a gyermekek, hanem a hivatal érdekeit képviselő vélekedés, hisz a gyerekeknek sokkal jobb lenne néhány hétre terápiás kiscsoportba kerülni, mint ez az állandó hajsza.

Az iskolavezetés viszont úgy látja, hogy a testület egyre inkább elfordul a tényleges munkától, az eseteket felfújva, ürügyet talál a gyerekek akcióiban, saját tehetetlenségét elleplezendő.

Ezt a bizalmi válságot egy iskolaszék tudná megfelelően kezelni. Fel-tétlenül szükségesnek látszik megalakítása, a szülők, illetve a diák-önkormányzat képviselőjének bevonásával. A kiutat ez a tanács kell körvonalazza. A továbbiak tehát már csak javaslatok a tanács számára. Az első teendő valószínűleg az lesz, hogy felkutassa az iskola rejtett belső tartalékait, és ezeket mozgósítva, elkészítse a fentebb jel-zett, hármas tagozódású intézkedési tervet. Célszerűnek és elkerülhe-tetlennek látszik megszüntetni a jutalmazás jelenlegi rendszerét, ahol a jutalmak egyszerű fizetéskiegészítőkké váltak. Át kell alakí-tani a jutalomkeretet célprémium keretté. Az iskolaszékhez benyúj -tott pályázatokkal lehetne célprémiumért folyamodni, bizonyos konkrét kibontakozási programokkal. (Pl. takarítószövetkezet működtetése, termelő műhely alakítása, stb.)

Az azonnali teendők tisztázását szolgálja jelen tanulmány kifüggesztése a faliújságra, mellette négy rovat az iskola gazdasági, vezetéstechnikai, pedagógiai és egyéb szférákban rejlő megújulási lehetőségeit tartalmazó javaslatok számára.

A középtávú teendők

A kibontakozási program beindításával már remélhetőleg bizonyos külső segítséggel is számolhatunk. Ekkor kell dönteni a testületnek a fejlesztés fő irányairól. Először is az iskolavezetés formájáról. Megerősíteni a jelenlegi igazgatót egyszemélyi felelős vezetői pozíciójában, vagy bizalmatlansági indítvány benyújtva, új pályázatot kiírni. Ez a kiírás vagy az egyszemélyi, vagy a kollektív vezetési felállásra kell vonatkozzon.

Meg kell szüntetni az iskola jelenlegi zsúfoltságát, kihelyezett osztályokkal, illetve erdei iskolai rendszer kiépítésével. Ennek lényege: Minden osztály eltölt egy hónapot valamelyik "kihalófélben" lévő falu iskolájában.

Át kell alakítani a jelenlegi napközis rendszert, amely voltaképp gyermekmegőrzés, tanulószobával kombinált klubnapközi rendszerre. Különböző belső átszervezésekkel el kell érni, hogy minél több csoportbontással dolgozhasson a szaktanár.

Sokat segítene az iskola tisztaságán, a gyerekek otthonosságérzetét fokozná, ha a nyolc főállású takarító helyett a gyerekek takarítanak az iskolát (a japán iskolák mintájára), szövetkezeti keretek között, a takarítói fizetések kollektív vagy egyéni felhasználásával. Ki kell dolgozni a gyerekek kézműves képzésének helyi programját, alternatív, egyéni órarend összeállításának lehetővé tételével.

Mindezek természetesen már működő rendszerek adaptációját jelentenék.

Hosszú távon természetesen nem elégedhetünk meg a törzsanyag érintetlenül hagyásával, ki kell dolgozni vagy adaptálni egy olyan iskola-konceptiót, amely választ adhat jelenlegi problémáinkra. Egyelőre csak a szentlőrinci, a Zsolnai program vagy a Takács Géza kifejtette ön -

fejlesztő iskola⁷ programja tűnik elérhetőnek, a választások utáni kormányváltás azonban valószínűleg zöld utat biztosít a polgári nevelési programok előtt is.

Két választási lehetőség van. Az egyik: a csendes visszahúzódás a konfliktusból. Elismerni, hogy nincs erőnk a kilábalásra, minden marad a régiben. Kissé többet lesznek a nevelők eleinte a gyerekek között, jobban ügyelnek a házirend betartására, aztán fokozatosan visszaáll a régi állapot. Néhány rendbontót bizonyára elhelyeznek, lecsiszolódik a gondok felülete. Az is valószínű, hogy a kormányváltás utáni miniszteriális, illetve helyi kormányzat felszámolja a gyermekváros-hoz hasonló mammutintézményeket.

Azt azonban látnunk kell, hogy ez nem oldja meg a mélyebb problémákat. Pedagógiai innováció nélkül elveszítjük a legtehetségesebb gyerekeket, eltávozik néhány tehetséges nevelő, az iskola fokozatosan lecsúszik "kültelki iskolává". (Amikor már egyenesen elkerülhetetlen lesz a koncepcióváltás, de sokkal nehezebb helyzetben.)

A másik utat, a belső megújulást választva szinte azonnal érezhetően megváltozik a hangulat, felpezsdül az iskolai élet. Igaz, ennek sok különmunka lesz az ára, de bőven kárpótol bennünket azért az iskolaalapítás visszatérő lendülete.

Törvényes lehetőségünk voltaképp még nincs minden tervezett változásra, de a hatvan fős testület, a szülők támogatásával, a jelenlegi politikai helyzetben megfelelő nyomást tud kifejteni, hogy elfogadtassa ésszerű követeléseit.

Epilógus

A válságstáb - melynek e sorok írója csak amolyan botcsi - nálta tagja volt, hisz a tíz év története voltaképp mindig a kívülálló pozícióját kínálta számára - a két megoldás végítését szerette volna elvégezni. A házirend megváltoztatásához kezdett "egyelőre még a gyerekek és a szülők bevonása nélkül". "Majd ha már működik, akkor elkezdhetjük az önkormányzatosdit." Néhány napi lázas tervezgetés, őrlődés után gyakorlatilag minden maradt a régiben.

Azaz valami azért változott. A testület elvesztette azt az illúzióját, hogy a szabadság, az önállóság automatikusan el fogja hozni a jobb munkafeltételeket, az emberarcúbb iskolát.

IRODALOM

1. Takács Géza: Az iskola vaskos bástyái. Valóság, 1987. 2.sz.
2. Galicza János: Tekintély és alkotás a pedagógusmunkában. Tankönyvkiadó, Bp. 1981. 51.o.
3. Kornai János: Ellentmondások és dilemmák. Magvető, 1983. 165.o.
4. Szügyi Csongor: A gyerekek védelmében
Szolnok Megyei Néplap, 1990. IV.2.
5. Buda Béla: A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája. Tankönyvkiadó, Bp. 1986. 262.o.
6. Dr.Doboss István: A nevelőotthoni szökések körülményeinek és okainak vizsgálata. Szolnok Megyei Pedagógiai Intézet, 1988.
7. Szávai István: A tanár a gyermek szemével. Pedagógiai Tükör, 1989. 2-3. Szolnok Megyei Pedagógiai Intézet
8. Takács Géza: Egy új iskolaszervezeti modell. Kritika, 1987. 12.